

Economic Research Center

2021-ci ildə işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpa və tikintisinə xərclənmiş büdcə vəsaitlərinin şəffaflıq və hesabatlılığının qiymətləndirilməsi

Bakı – May, 2022

Mündəricat

Xülasə	3
1. İnvestisiya büdcəsindən vəsaitlərinin ayrılması və idarəedilməsi	4
qaydalarının hüquqi əsasları	
2. Büdcə vəsaitinin bölüşdürülməsi üzrə dövlət sifarişlərinin icraçıya ötürülmə vəziyyətinin təhlili və icraçı şirkətlərin müəyyənləşdirilməsi	6
3. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə	
aparılan tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan vəsaitin təhlili	9
<i>3.1. Regionlar üzrə</i>	9
<i>3.2. Sektorlar üzrə</i>	13
<i>3.2.1. Nəqliyyat sektoru</i>	13
<i>3.2.2. Enerji sektoru</i>	17
<i>3.2.3. Şəhərsalma</i>	20
Nəticələr	23

AKRONİMLƏR

AAAYDA - Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi

ASC - Açıq Səhmdar Cəmiyyəti

DVX – Dövlət Vergi Xidməti

DSK – Dövlət Statistika Komitəsi

KTN - Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi

İN – İqtisadiyyat Nazirliyi

HP – Hesablama Palatası

PA – Prezident Aparatı

MM – Milli Məclis

MN – Maliyyə Nazirliyi

MMC- Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyət

NK - Nazirlər Kabineti

QSC – Qapalı Səhmdar Cəmiyyəti

Açar sözlər: Qarabağ, tikinti-bərpa, işğaldan azad olunmuş ərazilər, avtomobil yolları, enerji, şəhərsalma

Xülasə

2021-ci ilin dövlət büdcəsində¹ işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası istiqamətində 2.2 milyard manat proqnozlaşdırılmışdı ki, bu da büdcədə nəzərdə tutulan investisiya xərclərinin 44 faizini, həmin il üçün proqnozlaşdırılan cəmi büdcə xərclərinin 7,7 faizini təşkil edirdi. Nazirlər Kabinetinin (NK) 2021-ci il üzrə hesabatında² bildirilir ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün 2021-ci ilin dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin 99 faizi icra olunub və beləliklə, ərazilərin bərpasına 2 milyard 178,4 milyon manat xərclənib.

Hökumətə məxsus açıq informasiya mənbələrində işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası adı altında ayrılan 2.2 milyard manat vəsaitin necə bölüşdürülməsi ilə bağlı hər hansı məlumat aşkar edilməyib. Prezident Aparatı (PA), NK, Maliyyə Nazirliyi (MN) və digər sahəvi dövlət qurumları informasiya sorğularını heç bir əsas göstərmədən cavablandırmırlar. Bu araşdırma çərçivəsində məqsəd ayrılmış vəsaitlərin rayonlar, layihələr üzrə necə bölüşdürüldüyünü, həmçinin layihələrin icrasına cəlb edilmiş podratçı və subpodratçı şirkətlərin necə seçildiyini müəyyənləşdirmək, həmin şirkətlərin seçiminin “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələblərinə uyğunluğunu qiymətləndirmək və şirkətlərin mülkiyyət sahibliyini və onların siyasi elitaya bağlılığını aşkar etməkdir.

2021-ci il büdcəsinin icrasına dair hesabat və bu barədə Hesablama Palatasının (HP) rəyi hələ açıqlanmadığından araşdırma çərçivəsində “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun³ və “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrasına dair illik hesabatı Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının Rəyi”nin⁴ məlumatlarından istifadə olunub.

---

¹ Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu, <http://www.e-qanun.az/framework/46590>

² Azərbaycan Respublikasının Baş naziri Əli Əsədovun Nazirlər Kabinetinin 2021-ci ildə fəaliyyətinə dair hesabatı, 15 Mart 2022 - 20:00, Baş nazir Əli Əsədovun çıxışı, <https://nk.gov.az/az/article/2072/print/>

³ <http://www.maliyye.gov.az/scripts/pdfjs/web/viewer.html?file=/uploads/static-pages/files/60daca9478ccb.pdf>

⁴ [https://sai.gov.az/files/2020-%C4%B0cra-R%C9%99y%20\(3\)-188749903.pdf](https://sai.gov.az/files/2020-%C4%B0cra-R%C9%99y%20(3)-188749903.pdf)

1. İnvestisiya büdcəsinin vəsaitlərinin ayrılması və idarəedilməsi qaydaları hüquqi əsasları

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpa və yenidən qurulması ilə bağlı 2021-ci ilin dövlət büdcəsindən ayrılan 2,2 milyard manatın hara, necə, hansı şirkətlər tərəfindən nə qədər xərclənməsi, eləcə də icraçı şirkətlərin hansı meyarlarla seçilməsi sualları hələ də açıq olaraq qalır. Bu suallar cari ilin mart ayının 15-də keçirilən parlamentin yaz sessiyasında təqdim olunan hökumətin hesabatında⁵ da cavabsız buraxıldı. Böyük ehtimalla 2021-ci ilin dövlət büdcəsinin icrasına dair hesabatda və ona HP-nın hazırlayacağı Rəydə də bu suallara cavab tapılmayacaq.

Öncə növbəti illərin büdcə hazırlığı prosesində nəzərə alınmayan və büdcə prosesinə təsir göstərən əhəmiyyətli məqamlara nəzər yetirək. Əvvəlcə, onu qeyd edək ki, büdcə sənədlərində “işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpa” adı altında ayrılan vəsait “şərəsalma və tikinti” xərclərinin tərkibində təqdim olunur. Belə ki, dövlət büdcəsi layihəsinin, habelə ölkənin iqtisadi və sosial inkişaf konsepsiyasının və ortamüddətli proqnoz göstəricilərinin hazırlanması barədə baş nazirin sərəncamı⁶ ilə Azərbaycan Respublikasının aidiyyəti mərkəzi, yerli icra hakimiyyəti və digər dövlət orqanları işğaldan azad edilmiş ərazilərində sektorlar və istiqamətlər üzrə bərpa və yenidənqurma işlərinin aparılması üçün tələb olunan vəsait barədə təkliflərini cari ilin martın 1-dək İN-ə və MN-ə təqdim etməlidirlər. Bundan sonra Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 17 mart tarixli, 239 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydalarına”⁷ görə MN hər növbəti büdcə ili və sonrakı üç il üçün dövlət büdcəsində dövlət investisiya xərclərinin ilkin həcmi mart ayının 31-dək, dəqiqləşdirilmiş məbləğini isə iyul ayının 20-dək İN-ə təqdim edir. İN də öz növbəsində tədqim olunmuş məbləğ əsasında növbəti il üçün Dövlət İnvestisiya Proqramını tərtib edir və NK-ya göndərir.

Bundan sonra “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunun⁸ “dövlət büdcəsi layihəsinin tərtibi prosesi və büdcə təqviyi” adlı 11-ci maddəsinə müvafiq olaraq sentyabr ayının 15-dək NK-ya və HP-yə, sentyabrın 25-dək Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim edilir. Qanunun “Dövlət büdcəsinin layihəsi ilə birlikdə hazırlanan və

⁵ <https://www.azerbaijan-news.az/az/posts/detail/milli-meclisde-nazirler-kabinetinin-2021-ci-ilde-fealiyyetine-dair-hesabati-dinlenilib-yenilenib-1-1647345630>

⁶ <https://nk.gov.az/az/document/5912/>

⁷ <http://www.e-qanun.az/framework/19404>

⁸ <http://www.e-qanun.az/framework/1126>

təqdim olunan sənədlər” adlı 12-ci maddəsinə görə növbəti il üzrə dövlət büdcəsinin və icmal büdcənin, habelə sonrakı üç il üzrə icmal büdcənin layihələrinə uyğun olaraq investisiya layihələrinin sahələr və istiqamətlər üzrə ümumi məbləğlərini özündə əks etdirən dövlət investisiya proqramının layihəsi digər sənədlərlə birlikdə oktyabrın 15-dək parlamentə təqdim olunur. Qanunda göstərildiyi kimi bu sənəd investisiya layihələrinin sahələr və istiqamətlər üzrə ümumi məbləğlərini özündə əks etdirir. Digər xərc maddələri kimi investisiya xərcləri çərçivəsində ayrılmış vəsaitin funksional, iqtisadi və inzibati təsnifatını bölgüsü parlamentə təqdim olunmuş sənədlərdə müəyyənləşdirilmir.

Beləliklə də, hətta parlament üzvləri də investisiya xərcləri, eləcə də işğaldan azad olmuş ərazilərin bərpasına yönəldilmiş vəsaitin layihələr üzrə bölgüsü barədə məlumatsız qalırlar, deputatlar qəbul etdikləri büdcə layihəsi çərçivəsində investisiya xərclərinə dair yalnız ümumi məbləği görə bilirlər.

Milli Məclisin (MM) 2021-ci ilin büdcəsi çərçivəsində təsdiq etdiyi 2,2 milyard manat vəsaitin bölüşdürülməsi ölkə prezidentin səlahiyyətindədir və bu vəsaitin layihələr üzrə bölüşdürülməsi prezidentin sərəncamları ilə həyata keçirilir. Lakin Prezident sərəncamlarının heç də hamısı dərc olunmur. Belə ki, 2021-ci il ərzində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bu barədə 73 sərəncamı olmuş və bu sərəncamlarla regionların sosial-iqtisadi inkişafı üçün dövlət büdcəsinin investisiya xərclərindən 212 milyon manat, Prezidentin ehtiyat fondundan isə 122 milyon manat vəsait ayrılmışdır.⁹

Konkret olaraq işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası və yenidən qurulması ilə əlaqədar xərclərin bölüşdürülməsini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı¹⁰ ilə Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində məsələlərin mərkəzləşdirilmiş qaydada həlli ilə bağlı yaradılmış Əlaqələndirmə Qərargahı həyata keçirir. Sərəncamla Qərargahın rəhbəri Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının rəhbəri təyin edilib. Əlaqələndirmə Qərargahının tərkibində də İdarələrarası Mərkəz və 17 işçi qrupu yaradılıb.¹¹ İşçi qruplarının bütün istiqamətlər üzrə planlı və kompleks şəkildə fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün hazırlanmış, lakin indiyədək tam mətni dərc edilməmiş Strateji Fəaliyyət Planında göstərilir ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bərpa prosesi bir neçə mərhələdə həyata keçiriləcək. Birinci mərhələdə büdcədən ayrılan vəsaitlər əsas iki məqsəd üçün, infrastrukturun formalaşdırılmasına və kommunal xidmətlərin əlçatanlığının təmin edilməsinə yönəldiləcək. Növbəti mərhələdə isə özəl və xarici investisiyanın cəlb edilməsinə

⁹ <https://nk.gov.az/az/article/2072/print/>

¹⁰ <https://president.az/az/articles/view/47738>

¹¹ <https://apa.az/az/domestic-news/Isgaldan-azad-edilmis-razilrin-brpasi-il-bagli-Strateji-Faliyyt-Plani-hazirlanib-623300>

daha çox yer ayrılacaq. Bu mərhələyə “İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi ilə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı”nda¹² nəzərdə tutulan işğaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi resursların və əmək resurslarının səmərəli idarə olunması, onların emal sənayesinin və xidmət infrastrukturunun yaradılmasına yönəldilməsi məqsədilə vergi güzəştlərinin, sosial sığorta və digər güzəştlərin tətbiqi üçün təkliflər hazırlanandan sonra start veriləcək.

2. Büdcə vəsaitinin bölüşdürülməsi üzrə dövlət sifarişlərinin icraçıya ötürülmə vəziyyətinin təhlili və icraçı şirkətlərin müəyyənləşdirilməsi

Büdcədən ayrılan vəsaitlər əsasən iki məqsəd üçün - infrastrukturun formalaşdırılmasına və kommunal xidmətlərin əlçatanlığının təmin edilməsinə yönəldilir. Bu istiqamətdə qanunun tələbi ilə açıq və rəqabətli tenderlər tələb olunsada, ötən ilin büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin əvvəlki illərlə müqayisəsi göstərir ki, bir mənbədən satınalmalar yolu ilə birbaşa icraçıya ötürülən layihələr həm miqdar və həm də məbləğcə əvvəlki illə müqayisədə artıb. Belə ki, ötən il 6012 mln. manat cəmi dövlət satınalmalarının 56 faizə qədəri və ya 3366 mln. manatı bu üsulla müsabiqə əsaslı açıq və rəqabətli tenderlər keçirilmədən bölüşdürülüb ki, nəticədə bu göstərici 2020-ci ilə nisbətən 9.7 faiz artıb (bax: Cədvəl 1-ə). Şübhəsiz ki, bir mənbədən satınalmalar yolu ilə birbaşa icraçıya ötürülən layihələrin əvvəlki illərə nisbətən artmasının səbəblərindən biri də ötən il üçün investisiya layihələrinin əsasən işğaldan azad edilmiş ərazilərdə icra olunmasıdır.

Cədvəl 1. 2021-ci ilin yanvar-dekabr aylarında keçirilmiş satınalmalar üzrə statistik məlumat

Satınalmalar	2021-ci il, mln. manat	2020-ci illə müqayisədə dəyişmə, mln.manat	2020-ci illə müqayisədə dəyişmə, faizlə
Ümumi satınalma	6012	-555,5	8,5%
Müsabiqə əsaslı satınalmalar	2646	-854,4	-24,4%
Bir mənbədən satınalmalar	3366	298,9	9,7 %

Mənbə: 2021-ci il üçün hökumətin hesabatı

¹² <http://www.e-qanun.az/framework/48628>

Müsabiqə əsaslı satınalmaların strukturu göstərir ki, cəmi satınalmaların məbləğcə 38,3 faizi və ya 1014 mln. manatı, miqdarca 1,18 faizi və ya 102 layihə açıq tenderlər vasitəsilə bölüşdürülüb. Açıq tenderlərdən sonra sayca kortirovka sorğusu üstünlük təşkil edib (bax. Cədvəl 2-ə).

Cədvəl 2. Müsabiqə əsaslı satınalmaların strukturu

Tipi	Sayı, ədəd	Məbləği, mln.manat
Açıq tender	102	1.014
Açıq tender (elektron)	2970	805
Kortirovka sorğusu	5039	102
Təkliflər sorğusu	524	725
Cəmi	8635	2646

Mənbə: 2021-ci il üçün hökumətin hesabatı

Mətbuata verilən açıqlamalardan məlum olur ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə hazırda 100-dən çox layihə icra olunur, onlardan Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı və Zəfər Yolu inşa olunub, Şuşada bir çox infrastruktur obyektləri, mədəniyyət və tarixi abidələr bərpa edilib, Şuşa şəhər 1 sayılı məktəbin, “Otel və Konfrans Mərkəzi”nin, Şuşa rayon Mərkəzi Xəstəxanasının təməli qoyulub. Zəngilanda Beynəlxalq Hava Limanının təməli qoyulub, Ağəli-1 və Ağəli-2 “Ağıllı kənd” layihələrinin, “Güləbird”, “Suqovuşan-1”, “Suqovuşan-2”, Kəlbəcərdə Lev çayı üzərində 4 Su Elektrik Stansiyasının açılışı olub. Füzulidə Dövlətyarlı “Ağıllı kənd” layihəsinin təməli qoyulub. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə “Dost Aqropark”ın “Araz Vadisi İqtisadi Zonası”, Ağdam Sənaye Parkı fəaliyyətə başlayıb.

Əldə edilən məlumatlara görə, bərpa prosesində ən sıx əməkdaşlıq Türkiyə şirkətləri ilə qurulur və işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bərpa işləri üçün ayrılmış vəsaitlər əsasən nəqliyyat, enerji, şəhərsalma və digər istiqamətlər üzrə xərclənib. Belə ki, Türkiyənin "Kolin İnşaat" şirkəti Əhmədbəyli–Füzuli–Şuşa avtomobil yolunun tikintisinə, digər şirkətləri isə Füzuli hava limanının inşasına cəlb olunub. Belə ki, hava limanı sistemlərinin qurulmasını Türkiyənin UBS Airport Systems, isitmə, havalandırma və kondisioner, yanğından mühafizə və digər bu tip işləri DESK YAPI Elektromekanik Taahhüt A.Ş., dam montajını Koniküre LTD şirkəti edib. Hava limanının struktur və detal mühəndisliyi işini Milatek Mühəndislik və Müşavirlik Şirkəti görüb.

Türkiyənin “Cengiz Holding” qrupuna daxil olan “Eti Bakır A.Ş.” və “Artvin Maden A.Ş.” şirkətləri ilə Daşkəsən və işğaldan azad edilmiş Kəlbəcər rayonunun ərazisində yerləşən “Qaşqaçay”, həmçinin Kəlbəcər rayonunda olan “Elbəydaş” və “Ağduzdağ” filiz yataqlarının öyrənilməsi, tədqiqi, kəşfiyyatı, işlənməsi və istismara verilməsi ilə bağlı müqavilələr imzalanıb¹³.

Bununla yanaşı, Azərbaycan İnnovasiya Agentliyi Türkiyənin GOSB texnoparkı ilə azad edilmiş ərazilərdə ortaq texnoloji parkın yaradılması barədə anlaşma memorandumu imzalayıb. Bundan başqa, Türkiyənin Ziraat Bankı Şuşa şəhərində filial açmaq niyyətindədir və bununla bağlı artıq müraciət edib. Türkiyədəki qabaqcıl iş adamlarını özündə birləşdirən TŪMKİAD təşkilatı azad edilmiş torpaqlara 50 milyon dollar sərmayə yatırmağı planlaşdırdıqlarını açıqlayıb.

ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri Lee Litzenberger iqtisadiyyat naziri Mikayıl Cəbbarovla görüşündə¹⁴ işğaldan azad edilmiş ərazilərdə su ehtiyatlarının idarə olunmasında, yol və digər infrastrukturun yaradılmasında, rəqəmsal və innovativ texnologiyalar sahəsində ABŞ şirkətlərinin əməkdaşlıqda maraqlı olduğunu diqqətə çatdırıb. O həmçinin bildirib¹⁵ ki, “Artıq ABŞ-ın bəzi şirkətləri azad olunan ərazilərdə həyata keçirilən bərpa-yenidənqurma işlərində iştirak etmək üçün əlaqələr qurublar. Əgər Azərbaycan ABŞ-ın daha çox şirkətinin investisiya qoymasında maraqlıdırsa, açıq tender keçirməsini tövsiyə edirəm. Bu tenderlər vasitəsilə ABŞ şirkətləri müraciət edə bilərlər. Bununla da Azərbaycanın hansı istiqamətlərdə maraqlı olduğunu və buradakı inkişafa öz töhfələrini verə biləcəklərini dəqiq bilərlər”.

İtaliyanın “Ansaldo Energia” şirkəti ilə 2020-ci ilin dekabr ayında Qarabağ regionunda yerləşən dörd yarımstansiyaya avadanlıqların tədarükünə dair müqavilə imzalanıb. Müqavilənin dəyəri 6 milyon dollardır və müqavilə əsasında hər birinin gücü 110 kilovat olan stansiyalar Ağdam, Füzuli, Qubadlı və Kəlbəcər rayonlarında yerləşir. Britaniya hökuməti də bərpa prosesində Azərbaycana dəstək verməkdə maraqlı olduğunu bəyan edib. Britaniya şirkətlərinin daha çox maraqlı göstərdiyi sahələrə texnologiya sahəsi "Ağıllı" və "Yaşıl" şəhərlərin yaradılması, bərpa olunan enerji sənayesi, minalardan təmizləmə və mədən sənayesi aiddir. Artıq “Anglo Asian Mining” şirkəti ilə Zəngilanın Vejnəli qızıl yatağının işlənməsinə dair müqavilə imzalanıb. Macarıstanın Eksim Milli Bankı (Exim Bank) torpaqlarının bərpasında iştirak etmək istəyən Macarıstan şirkətləri üçün 100 milyon dollar dəyərində kredit xətti açıb. Azad edilən ərazilərin bərpasına İsrail şirkətləri də cəlb edilib.

¹³ <https://www.taxes.gov.az/az/post/1570>

¹⁴ <https://www.taxes.gov.az/az/post/1258>

¹⁵ <https://www.turan.az/ext/news/2021/10/free/Social/en/9034.htm>

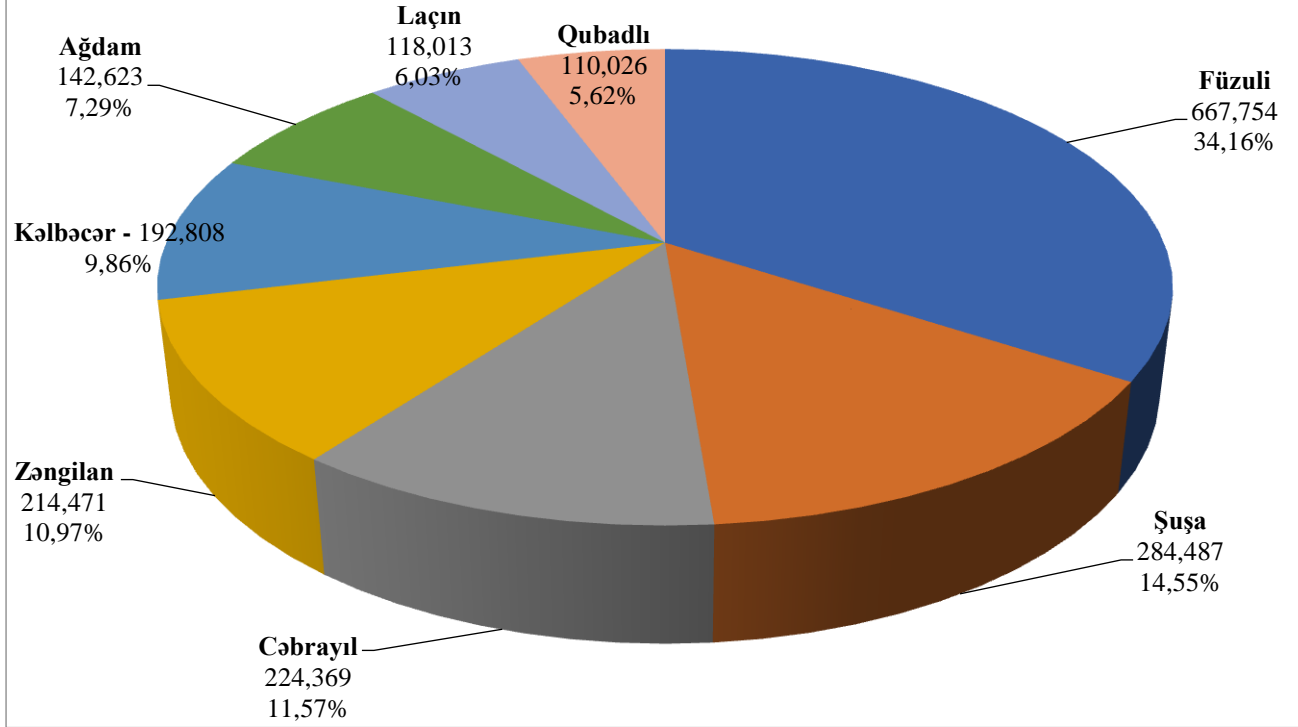
3. İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə aparılan tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan vəsaitlərin təhlili

3.1. Regionlar üzrə

Araşdırmalar nəticəsində işğaldan azad olunmuş ərazilərin yenidən qurulması və bərpası üçün 2020 və 2021-ci illərdə ayrılmış büdcə vəsaitlərinin rayonlar üzrə necə bölüşdürülməsi müəyyən edilsə də, layihələr üzrə bölgünü və hər bir layihənin smeta dəyərini aşkara çıxarmaq mümkün olmayıb. Hökumətin hesabatında yalnız o qeyd olunur ki, ötən il istifadəyə verilən Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı, Zəfər yolu, hazırda inşası aparılan Zəngilan və Laçın beynəlxalq hava limanları və digər mühüm avtomobil, dəmir yolu və sosial infrastruktur layihələri bölgənin inkişafına əhəmiyyətli təkan verib. Hesabatda o da əks etdirilib ki, cari ilin dövlət büdcəsində bu məqsədlər üçün eyni həcmdə (2,2 milyard manat) vəsait nəzərdə tutulub.

Araşdırmalar nəticəsində məlum olur ki, işğaldan azad olunan rayon və kəndlərdə 2021-ci ildə həyata keçirilən tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan 1 milyard 954 milyon 551 min manat vəsaitin 667 milyon 754 min manatı və ya 34,16 faizi Füzuli rayonunda, 284 milyon 487 min manatı və ya 14,55 faizi Şuşa şəhərində, 224 milyon 369 min manatı və ya 11,57 faizi Cəbrayıl rayonunda, 214 milyon 471 min manatı və ya 10,97 faizi Zəngilan rayonunda, 192 milyon 808 min manatı və ya 9,86 faizi Kəlbəcər rayonunda, 142 milyon 623 min manatı və ya 7,29 faizi Ağdam rayonunda, 118 milyon 13 min manatı və ya 6,03 faizi Laçın rayonunda, 110 milyon 26 min manatı və ya 5,62 faizi Qubadlı rayonunda tikinti-quraşdırma işlərinə sərf olunub. İşğaldan azad olunan rayonlarda 2021-ci ildə həyata keçirilən tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan vəsaitin bölgüsü 1 sayılı Diaqramda təqdim olunub.

Diaqram 1. İşğaldan azad olunan rayonlarda 2021-ci ildə həyata keçirilən tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan vəsaitin bölgüsü, mln. manat və faizlə

Diaqram məlumatlarından göründüyü kimi, 2021-ci ildə işğaldan azad olunan rayonlarda həyata keçirilən tikinti-quraşdırma işlərinə ayrılan vəsaitin yarıya qədəri Füzuli rayonunda və Şuşa şəhərində, yerdə qalan yarıısı isə digər 6 rayonda ərazilərin bərpa və yenidən qurulması üzrə tikinti-quraşdırma işlərinə xərclənib. Füzuli rayonunda xərclənmiş vəsaitin çoxluğu Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı, Zəfər yolu ilə əlaqələndirilsə də, indiyə qədər bu iki meqa-layihəyə nə qədər vəsait xərcləndiyi ictimaiyyətə bəlli deyil. Şuşa şəhərinə gəlincə, burda aparılan bərpa, abadlıq və yenidənqurma istiqamətində icra edilən layihələrin smeta dəyəri açıqlanmayıb.

Araşdırmalar göstərir ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılan yenidənqurma və bərpa işləri yalnız 2021-ci ilin dövlət büdcəsində bu adla nəzərdə tutulan xərc maddəsindən deyil, həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan da maliyyələşdirilib. 2021-ci ilin büdcəsində nəzərdə tutulan 585 milyon manatlıq Ehtiyat Fondunun 98,3 faizi və ya 475 milyon manatı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondunun, 6,7 faizi və ya 110 milyon manatı isə dövlət büdcəsinin Ehtiyat fondunun payına düşür.

Bərpa ilə yanaşı, ermənilər tərəfindən vurulan ziyanın qiymətləndirilməsi də aparılır. 2020-ci il sentyabrın 27-dən başlayaraq Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisinə təcavüzü nəticəsində mülki əhaliyə, dövlət əmlakına, o

cümlədən infrastruktur obyektlərinə, habelə sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinə dəymiş ziyanın qiymətləndirilməsi və aradan qaldırılması ilə bağlı tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 06 noyabr 2020-ci il tarixli Sərəncamı¹⁶ ilə Dövlət Komissiyası yaradılıb. Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin Azərbaycan ərazisinə təcavüzünün nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə Dövlət Komissiyasının Prezident sərəncamından ötən 1 il ərzində görülmüş işlərə yekun vurmaq üçün 06 noyabr 2021-ci il tarixə açıqladığı məlumata¹⁷ görə, tikinti-bərpa işlərinin aparılmasına dövlət büdcəsinin ehtiyat fondunun hesabına 113,7 milyon manata yaxın vəsait xərclənib. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondunun vəsaitlərinin ayrılmasına dair 2021-ci ildə imzaladığı 06.07.2021-ci il tarixli sərəncamla Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisinə təcavüzü nəticəsində mülki əhalinin əmlakına dəymiş ziyanla bağlı maddi yardım ödənilməsi üçün MN-nə 5,2 milyon manat ayrılıb.

NK mətbuat xidmətinin yaydığı məlumata görə¹⁸, "bütövlükdə dəymiş ziyanın aradan qaldırılması üçün indiyədək 113,7 milyon manat, o cümlədən infrastruktur (yollar, rabitə, su, elektrik və qaz təchizatı) üzrə 27,4 milyon manat, tikinti, təmir və bərpa işlərinə 50,0 milyon manat, Gəncə şəhərində 89 ailəyə çoxmənzilli evlərin alınmasına 6,6 milyon manat, kənd təsərrüfatı üzrə 1,4 milyon manat, sahibkarların dövrüyyə vəsaitləri üzrə 4,8 milyon manat, nəqliyyat vasitələri üzrə 0,6 milyon manat, 8 təhsil müəssisəsində tikinti-təmir üzrə ilkin olaraq 7,4 milyon manat və əhalinin məişət və şəxsi əşyalarına dəymiş ziyan üzrə təxminən 50 min vətəndaşımızı əhatə edən 12 370 ailəyə maddi yardımlar üzrə 15,5 milyon manat vəsait xərclənmişdir".

Məlumat üçün qeyd edək ki, 2020-ci il sentyabrın 27-dən başlayaraq Ermənistan Respublikası silahlı qüvvələrinin Azərbaycan Respublikasının ərazisinə təcavüzü nəticəsində mülki əhaliyə dəymiş ziyanın ödənilməsi ilə bağlı əlavə tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 14 dekabr 2020-ci il tarixli Sərəncamı¹⁹ ilə dağıdılmış və ya qəzalı vəziyyətə düşmüş yaşayış evləri üzrə məişət əşyalarına dəymiş ziyanla bağlı hər bir ailəyə 6000 manat, şəxsi əşyalara dəymiş ziyanla bağlı hər bir ailə üzvünə 1500 manat məbləğində maddi yardım ödənilməsi nəzərdə tutulub.

---

¹⁶ <https://president.az/az/articles/view/45635>

¹⁷ <https://nk.gov.az/az/article/1786/>

¹⁸ <https://m.cia.az/news-view/161020-Qarabaga-deymish-ziyanin-aradan-qaldirilmasi-uchun-xerclenen-meblegACHIQLANDI-FOTO>

¹⁹ <https://president.az/az/articles/view/48975>

NK Mətbuat Xidmətinin məlumatında o da vurğulanır ki, ötən 1 il ərzində 12 min 125 obyektə təmir, bərpa və tikinti işləri tam başa çatıb ki, bu da təmir və bərpası nəzərdə tutulan 13 min 295 obyektin 91,5 faizi deməkdir.

Qeyd olunanlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində “yaşıl enerji” zonasının yaradılması ilə bağlı tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 3 may 2021-ci il Sərəncamı²⁰ ilə Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərində “yaşıl enerji” zonasının yaradılması ilə əlaqədar müvafiq konsepsiyanın və baş planın hazırlanması üçün ixtisaslaşmış beynəlxalq məsləhətçi şirkətin cəlb edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan Azərbaycan Respublikasının Energetika Nazirliyinə 1.391.040 ABŞ dollarının manat ekvivalenti məbləğində vəsait ayrılıb.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 4 yanvar 2021-ci il tarixli fərmanı ilə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə dayanıqlı məskunlaşma üçün müasir və layiqli həyatın təmin edilməsi, bütün sahələrdə quruculuq-bərpa və abadlıq işlərinin aparılması, habelə təhlükəsiz yaşayışın, səmərəli fəaliyyətin və rifahın davamlı artmasının dəstəklənməsi məqsədilə “Qarabağ Dirçəliş Fondu” yaradılıb²¹. Bu fond Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinin bərpası və yenidən qurulması, habelə dayanıqlı iqtisadiyyata və yüksək rifaha malik regiona çevrilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərə maliyyə dəstəyi göstərilməsini və sərmayələrin cəlb edilməsini, bu sahədə dövlət-özəl tərəfdaşlığının inkişafını təmin edən, eləcə də ölkə daxilində, habelə ölkə xaricində zəruri təşviqat işlərini həyata keçirən publik hüquqi şəxsdir. Prezident fərmanında görtərilir ki, fondun vəsaitləri fiziki və hüquqi şəxslərin ianələri, qrantlar və qanunla qadağan olunmayan digər mənbələr hesabına formalaşır. “Qarabağ Dirçəliş Fondunun fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı²² ilə fondun nizamnamə fondu 1 milyon manat müəyyənləşdirilib və bu dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına formalaşdırılıb. Fondun saytında²³ fonda ianə edən hüquqi və fiziki şəxslərin siyahısı verilsə də, ianələrin cəmi məbləği barədə məlumat yerləşdirilməyib.

²⁰ <http://e-qanun.az/framework/47397>

²¹ <https://president.az/az/articles/view/49876>

²² <https://qdf.gov.az/qanunvericilik/68-Qarabag-Dirchelish-Fondunun-fealiyyetinin-temin-edilmesi-haqqinda-Azərbaycan-Respublikası-Prezidentinin-Fərmanı.html>

²³ <https://qdf.gov.az/ianechiler/?donatorType=&letter=L>

Araşdırmalar göstərir ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yenidənqurma və bərpa işlərinin maliyyələşdirilməsinə dövlət büdcəsinin 2 (investisiya və ehtiyat fondları) xərc maddəsindən və Qarabağ Dirçəliş Fondundan vəsaitlər ayrılıb.

3.2. Sektorlar üzrə

3.2.1. Nəqliyyat sektoru

İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası və yenidən qurulması ilə bağlı 2021-ci ilin dövlət büdcəsindən ayrılmış 2,2 milyard manat vəsaitin 99.4 faizi xərclənib²⁴. Bu vəsaitlər əsasən nəqliyyat, enerji, su, şəhərsalma və digər tikinti layihələri üzrə sərf olunub. Layihələr üzrə aparılmış monitorinq göstərdi ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə tikinti və bərpa işləri üzrə ən böyük layihələr ötən il istifadəyə verilən Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı, Zəfər yolu, hazırda inşası aparılan Zəngilan və Laçın beynəlxalq hava limanları, eləcə də Horadiz-Cəbrayıl-Zəngilan-Ağbənd avtomobil yolu və digər mühüm avtomobil, dəmir yol və sosial infrastruktur layihələridir. Monitorinqlər göstərir ki, adı çəkilən layihələrin smeta dəyərləri və icraçıları barədə məlumatlara çıxış təmin edilmir.

İşğaldan azad edilmiş ərazinin ən böyük tikintisi sayılan, tikintisinə 2021-ci ilin yanvarında başlanan və inşası 8 ay çəkən, uçuş-enmə zolağının uzunluğu 3000 metr, eni 60 metr, perronun sahəsi isə 60 min kvadrat metr olan Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının inşasında Azərbaycan və Türkiyə şirkətləri iştirak edib. Lakin Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının tikintisi ilə bağlı Dövlət Satınalmalarının saytında bu meqa layihənin icrasında iştirak edən şirkətlər və onların icra etdikləri layihələrin büdcəsi ilə bağlı heç bir tender məlumatı mövcud deyil.

Bu layihənin inşasına məsul olan "Azərbaycan Hava Yolları" QSC-yə layihənin icrasında iştirak edən şirkətlər və onların icra etdikləri layihələrin büdcəsi ilə bağlı 1 il bundan əvvəl göndərdiyimiz sorğuya indiyədək cavab verməyib. 26 oktyabr 2022-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Türkiyə Respublikasının Prezidenti Rəcəb Tayyib Ərdoğan Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının açılışında iştirak ediblər, o vaxtdan 6 aya qədər vaxt ötsə də aeroport hələ fəaliyyət göstərmir.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanı 2021-ci ilin yanvarında İN yanında Dövlət Vergi Xidməti (DVX) tərəfindən 35 milyon manatlıq kapital ilə "Fuzuli Airport" MMC adı ilə

---

²⁴ <https://nk.gov.az/az/article/2072/print/>

dövlət qeydiyyatına alınıb. Bu şirkətin qeydiyyatdan keçdiyi ünvan (Bakı şəhəri, Xəzər rayonu, Mərdəkan prospekti, ev 21) Cənubi Qafqaz regionunun ən böyük özəl aviadaşıyıcısı ola "Silk Way Holding" MMC-yə daxil olan bir neçə şirkətin qeydiyyat ünvanı ilə eynidir.²⁵

Açıq məlumatlarda Füzuli Beynəlxalq Hava Limanına ayrıca nə qədər vəsait ayrıldığı qeyd olunmayıb. Lakin açıqlanan rəsmi məlumatlara istinadən deyə bilərik ki, 2021-ci ildə Füzuli rayonunda tikinti-quraşdırma işlərinə 667 milyon 754 min manat vəsait sərf olunub. Bu vəsaitin hansı hissəsinin Füzuli Beynəlxalq Hava Limanına yönəldildiyi bilinməsə də, şübhəsiz ki, Füzuli rayonunda aeroportun inşasına çəkilən xərclər 2021-ci ildə rayon üzrə sərf olunmuş tikinti-quraşdırma işlərinin məbləğində əhəmiyyətli rol oynayır.

Aeroport tikintisində iştirak edən şirkətlərə gəlincə, araşdırmalardan²⁶ məlum olur ki, uçuş-enmə zolağının inşasını "AzVirt" MMC şirkəti, aeroport binasının daxili tamamlama işlərini AED Group (Azeurodecor LLC²⁷) şirkəti görüb.

Hər iki şirkət- "AzVirt" MMC və AED Group - hazırda işğaldan azad olunmuş ərazidə tikilən ikinci aeroportun- Zəngilan hava limanının tikintisində də cəlb olunublar.

Füzuli Beynəlxalq Hava Limanının tikintisində "Sika" şirkətinin izolyasiya materiallarından, beton qatqılarından istifadə olunsa da, bu barədə tender keçirilmədiyindən şirkətin hansı məbləğdə xidmətlər icra etməsi məlum deyil. Hava limanının tikintisində istifadə olunan kabellər "Baku Cable Goknur LTD" şirkəti²⁸ tərəfindən təchiz olunub. Bu şirkətin məhsulları işğaldan azad olunmuş ərazilərdə enerji infrastrukturunun yaradılmasında istifadə olunsa da, onun məhsullarının alqı-satqısına dair maliyyə və büdcə məlumatları açıqlanmır. Sadəcə bilinən odur ki, işğaldan azad edilən ərazilərdə enerji infrastrukturunun bərpası işlərində istifadə olunan məhsulların satıcısı "Baku Cable Goknur LTD" şirkəti, dövlət adından sifarişçisi (alıcısı) isə "Azərenerji" ASC-dir. Hər iki şirkətin rəhbərləri Bakı şəhəri, Zirə qəsəbəsində eyni ünvanda qeydiyyatda olan dogma qardaşlardır.

---

²⁵ "Silk Way Holding" 2006-cı ildə yaradılıb. Holdingə 20-dən çox şirkət, o sıradan "Silk Way Airlines", "Silk Way West Airlines" və "Silk Way Technics" kimi iri aviaşirkətləri daxildir. Bu şirkətin donanmasında "Boeing 747-400F", "Boeing 747-8F", "Ilyushin IL-76" və "Ilyushin IL-76TD-90" kimi təyyarələr vardır. "Silk Way Holding" MMC-nin prezidenti Zaur Axundovdur. Mətbuatın yazdığına görə, bu holdinqin sahibləri Azərbaycan prezidenti İlham Əliyevin və AZAL dövlət konserninə rəhbəri Cahangir Əsgərovun ailə üzvləridir. <https://www.azadliq.org/a/2123076.html>

²⁶ <https://www.abzas.net/2022/01/fuzuli-hava-limanina-x%20c9%99rcl%20c9%99n%20c9%99n-pullarla-bagli-danismaq-qadagasi-arasdirma/>

²⁷ AED Group şirkəti bundan əvvəl Heydər Əliyev Mərkəzi, 28 Mall Ticarət Mərkəzi, SOCAR Tower, Milli Olimpiya Komitəsinin layihələrinin dizayn, logistika və planlaşdırma işlərinin həyata keçirib. Şirkətin saytıdan məlum olur ki, onun əsas müştəriləri SOCAR, "Paşa Construction", Gilan Holding və digərləridir <https://azeurodecor.com/project.php>

²⁸ "Baku Cable Goknur LTD" şirkəti 2003-cü ildə təsis olunub. Şirkətinin qanuni təmsilçisi Rəhif Rzayev "Azərenerji" ASC-nin sədri Balababa Rzayevin qardaşdır. <https://www.goknurbaki.az/az/products>

Füzuli Hava Limanının bütün quyu qapaqlarını, o sıradan da kanalizasiya sistemlərinin, rabitə, elektrik, yağış sularının axıdılması üçün drenaj xəttinin qapaqlarını "Azertexnolayn" şirkəti²⁹ istehsal edib. Bu şirkət "Azəravtoyol"un sifarişi ilə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə 20-dən çox tenderin qalibi olub.

Füzuli Hava Limanının inşasında iştirak edən yerli şirkətlərdən biri də "ASG Construction" şirkətidir³⁰. Bu şirkət "Azərbaycan Hava Yolları" QSC-nin layihələrini idarə edir. "ASG Construction" şirkət "Aviation Services Group" şirkətinin daxilində yaradılmış 6 şirkətdən ("ASG Business Aviation", "ASG Construction", "ASG Ground Handling", "ASG Helicopter Services", "ASG Sky Catering", "ASG Logistics & Supply") biridir. Bu şirkət həm də işğaldan azad edilmiş Zəngilanda tikilən hava limanının inşasına da cəlb olunub.

Füzuli aeroportunun inşasında 12 türk şirkəti iştirak etsə də, onlara da sifarişlər birbaşa və açıq tendersiz ötürülüb. Belə ki, hava limanı sistemlərinin qurulmasını "UBS Airport Systems", isitmə, havalandırma, soyutma, yangından mühafizə və digər işləri "DESK YAPI Elektromekanik Taahhüt A.Ş.", dam montajını "Koniküre LTD", hava limanının struktur və detal mühəndisliyi işini "Milatek Mühəndislik və Müşavirlik Şirkəti", metal, çelik konstruksiya işlərini "Tork Çelik Taahhüt İnşaat Sanayi Dış Ticaret Limited Şirkəti" icra edib.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə nəqliyyat sektorunda həyata keçirilən layihələr arasında Füzuli, Zəngilan və Laçın hava limanlarının inşasından sonra ən çox vəsait ayrılan avtomobil yollarının layihələndirilməsi və tikintisidir.

"NK-nın 2021-ci ildə fəaliyyəti haqqında icmal hesabatı"nda³¹ qeyd edilib ki, 1590,3 milyon manat işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yerinə yetirilən 16 avtomobil yolu layihəsinin icrasına və bu ərazilərdə istifadə etmək üçün maşın-mexanizmin alınmasına sərf edilib. Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin (AAYDA) açıqlamasına³² görə, büdcədən ayrılmış vəsait hesabına işğal altında olmuş həm respublika, həm də yerli əhəmiyyətli bütün yollar (2661 kilometr) tam təmir olunacaq və tikiləcək. AAYDA-nın 2021-ci il hesabatından³³ məlum olur ki, 2021-ci il ərzində ümumi uzunluğu 1516.3 km təşkil edən 15 avtomobil yolunun layihələndirilməsi və tikintisi işləri, habelə Laçın rayonu ərazisində

²⁹ "Azertexnolayn" MMC-nin təməli 2012-ci il Fevral ayında Sumqayıt Kimya Sənaye Parkının ərazisində qoyulub. <https://www.azertexnolayn.com/about/>

³⁰ "ASG Construction" hava limanları və aerodrom infrastrukturunun icra edilməsində iştirak edən tikinti şirkətidir. http://asg-construction.az/index_az.html#

³¹ <https://nk.gov.az/az/article/2072/print/>

³² <https://az.trend.az/business/3340190.html>

³³ <http://www.aayda.gov.az/az/illik-hesabatlar>

Qorçu hava limanının tikiləcəyi ərazidə qazma-partlatma və torpaq işlərinin yerinə yetirilməsi işləri davam etdirilib.

AAAYDA-nın Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları ərazisində icra olunan yol infrastrukturunu layihələri barəsində 15.03.2022-ci il tarixində açıqladığı son məlumatlar³⁴ əsasında 2022-26-cı illərdə layihələndirilən 15 yolun tikintisi üzrə göstəriciləri 3 sayılı cədvəldə təqdim olunur.

Cədvəl 3. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları ərazisində icra olunacaq yol layihələri

Avtomobil yolunun adı	Uzunluğu, km	Texniki dərəcəsi	Hərəkət zolaqlarının sayı
2022-ci il			
Füzuli - Hadrut	12	I	4
Hadrut-Tuğ-Azıx	22	I	2
Bərdə – Ağdam	45	I	4
Qubadlı - Eyvazlı	28.5	IV	2
Qubadlı - Mahmudlu - Yazdüzü	26,4	IV	2
Kəlbəcər və Laçın rayonları ərazisində	726.3	IV	2
Laçın şəhərinə daxil olmadan yeni avtomobil yolu	32	III	2
Talış – Tapqaraqoyunlu – Qaşaltı – Naftalan	22	II-IV	2
2023-ci il			
Xudafərin – Qubadlı – Laçın	70.4	I	4
Şükürbəyli - Cəbrayıl – Hadrut	39.7	I	4
Ağdam – Füzuli	64,8	I	4
2024-cü il			
Əhmədbəyli – Füzuli – Şuşa	81.6	I	6-4
Əhmədbəyli - Horadiz – Cəbrayıl – Zəngilan – Ağbənd	123.6	I	4
2025-ci il			

³⁴ <http://www.aayda.gov.az/az/news/3504/qarabag-ve-serqi-zengezur-iqtisadi-rayonlari-erazisinde-icra-olunan-yol-layiheleri-barede>

Kəlbəcər – Laçın	72.3	I-II	2-3
2026-cı il			
Toğanalı – Kəlbəcər – İstisu	80.7	I-II	2-3

Cədvəl məlumatlarından görüldüyü kimi, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə yaxın 5 il üçün 15 avtomobil yolunun tikintisi nəzərdə tutulsa da, bu sahədəki layihələrin heç birinin smeta dəyəri açıqlanmışdır. Bununla yanaşı, inşası başa çatdırılan Zəfər Yolu (101.5 km, II texniki dərəcəli, 2 hərəkət zolaqlı) üzrə işlər tam yerinə yetirilsə də, onun da tikintisinə bütün mənbələrdən ayrılan vəsaitlər barədə məlumat indiyədək açıqlanmayıb. Yeganə məlum olan budur ki, Zəfər Yolu adlandırılan Əhmədbəyli–Füzuli–Şuşa avtomobil yolunun layihələndirilməsi və tikintisi üçün Prezident sərəncamı³⁵ ilə 2020-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan AAYDA-ya ilkin olaraq 50 milyon manat ayrılıb. Bu layihənin tamamlanması üçün 2021-ci ilin büdcəsindən ayrılmış vəsait barədə məlumat açıqlanmışdır.

Layihələri icra edən şirkətlərə gəlinə, yol tikintisinə AAYDA-nın “16 nömrəli Xüsusi Təyinatlı Yol İstismarı” MMC, “7 nömrəli Magistral Yolların İstismarı” MMC, “43 N-li Yol İstismarı” MMC, “41 N-li Yol İstismarı” MMC, “55 № li Yol İstismarı” MMC ilə yanaşı, Türkiyənin “Kalyon RSY İnşaat Adi Ortaklığı Ticari İşletməsi”³⁶, “KOLİN İnşaat Turizm San. və Tic. Anonim Şirkəti” və “Cengiz İnşaat” şirkətləri, eləcə də “Azvirt” MMC, “Körpü-Bina-Tikinti” MMC və “North West Construction MMC” cəlb olunub.

3.2.2. Enerji sektoru

İlham Əliyevin sədrliyi ilə 2022-ci ilin birinci rübünün yekunlarına həsr olunan müşavirədə çıxış edən maliyyə naziri Samir Şərifov bildiriş³⁷ ki, Qarabağın yenidən qurulması proqramının icrası üçün dövlət büdcəsindən ayrılmış 2,2 milyard manatın birinci rüb ərzində 346 milyon manatı, yaxud 16 faizə yaxın hissəsi artıq icra edilib.

Açıqlanan məlumatların təhlili göstərir ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılan bərpa işləri çərçivəsinə nəqliyyat sektorundan sonra ən çox vəsait ayrılan sahə enerji və su təminatı, şəhərsalma və kəndlərin bərpası, eləcə də məktəb və səhiyyə obyektlərinin tikintisi

³⁵ <https://president.az/az/articles/view/46989>

³⁶ Cengiz Holding, Limak Holding, Kalyon Grup, Kolin Holding və Makyol Grubu'na daxil olan şirkətlər Türkiyədə dövlətdən ən çox sifariş aldığına görə onları Türkiyədə Beşli Çete (beş dəstə) adlandırırlar. ["Kılıçdaroğlu'nun "Beşli çete" dediği holdingler Cengiz, Limak, Kalyon, Kolin ve Makyol'un aldığı kamu ihaleleri"](#)

³⁷ <https://president.az/az/articles/view/55780>

çərçivəsində baş planların hazırlanmasıdır. Bu yazıda həmin istiqamətlərdə görülən işlərə, həyata keçirilən layihələrə və onların icrasında qarşıya çıxan çətinliklərə, həlli vacib problemlərə diqqət ayrılır.

İlham Əliyev 2022-ci ilin birinci rübünün yekunlarına həsr olunan müşavirədə açıqlayıb ki, azad edilmiş ərazilərdə bu il elektrik təchizatı ilə bağlı işlər davam etdiriləcək. Azad edilmiş torpaqlarda keçən il 20 meqavat gücündə 4 Su Elektrik Stansiyası - ikisi Suqovuşanda, biri Laçın rayonunun Güləbird kəndində, biri isə Kəlbəcər rayonunda Lev çayı üzərində - inşa edilib. O əlavə edib ki, bu il beş stansiya “Azərenerji” tərəfindən bərpa ediləcək və bu stansiyaların gücü 27 meqavata bərabər olacaq. İlham Əliyev deyib ki, Kəlbəcər, Laçın rayonlarında 100 meqavatadək külək elektrik stansiyalarının, Cəbrayıl, Zəngilan rayonlarında Günəş Elektrik stansiyalarının potensialı həddindən artıq böyükdür. Beləliklə, biz bu imkanlardan da istifadə edə bilərik. “bp” şirkəti ilə Cəbrayıl da Günəş Elektrik Stansiyasının tikintisi üzrə danışıqlar gedir.

Son məlumatlara görə, Cəbrayıl rayonu ərazisində 240 meqavatlıq günəş elektrik stansiyasının tikintisi ilə bağlı “bp” şirkəti ilə razılaşma əldə olunub. İlham Əliyev deyib: “Yəni, bütün bunlardan biz səmərəli şəkildə istifadə etməliyik. Həm bərpaolunan enerji növlərinin ümumi enerji balansımızdakı payını 30 faizə artırmalıyıq, - mən bu göstərişi vermişdim, bəlkə də gələcəkdə daha çox olacaq, - həm də ki, təbii qaza qənaət edib onu indiki yüksək qiymətlərlə ixrac edə biləcəyik. Bu il 100 meqavatlıq “Xudafərin SES”, 40 meqavatlıq “Qız qalası SES”-in tikintisi ilə bağlı işlər sürətləndirilməlidir. İran İslam Respublikası ilə danışıqlar aparılır və hesab edirəm ki, daha da sürətlə aparılmalıdır ki, biz tezliklə burada da razılığa gələk. Çünki bu stansiyaların potensialı çox böyükdür - 240 meqavat. Eyni zamanda, Zəngilandan İran üzərindən Naxçıvana və oradan yenə də İranın enerji sisteminə və Türkiyəyə elektrik xətlərin çəkilişi də gündəlikdə duran məsələlərdəndir.”³⁸

Göründüyü kimi Azərbaycan hökuməti işğaldan azad edilmiş ərazilərdə enerji potensialının səfərbər olunması yolu ilə 3 vəzifəyə nail olmaq istəyir. **Birincisi**, Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında enerji təchizatını təmin etmək, **ikincisi**, daxili istehlakda bərpaoluna bilən enerjinin payını yüksəltməklə təbii qaza qənaət etmək və xaricə daha çox qaz satmaq, nəhayət, **üçüncüsü**, artıq qalan elektrik enerjisini İran və Türkiyəyə ixrac etmək.

³⁸ <https://president.az/az/articles/view/55780>

Energetika Nazirliyinin Toplum TV-yə açıqlamasına³⁹ görə, “hədəf ümumi elektrik enerji istehsalında bərpa olunan enerji mənbələrinin payının 2025-ci ilədək 24 faizə, 2030-cu ilədək 30 faizə çatdırılmasıdır. Bu vəzifəyə nail olmaq üçün əlavə 1500 meqavat gücünün quraşdırılması tələb olunur. Bu gücün artıq 470 meqavatı “Aquapower” və “Masdar” şirkətləri ilə reallaşdırılır”.

Fikrimcə, qarşıda duran hədəflərə çatılmasına, eləcə də yuxarıda sadalanan hər üç vəzifənin həllinə nail olunmasında ölkəyə cəlb edilən sərmayələrin həcmünün böyük təsiri var. İnvestorların ölkəyə gəlməsi isə bu sahədə şəffaflığın və rəqabətliliyin açıq tenderlər vasitəsilə təmin olunmasından birbaşa asılıdır.

31 may 2021-ci ildə “Elektrik enerjisi istehsalında bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu⁴⁰ qəbul olunsaydı və Qanunda özəl investisiyaların stimullaşdırılması mexanizmləri nəzərdə tutulsaydı da, hələ də bərpa olunan enerji hərəqlarının keçirilməsi ilə bağlı qaydalar hazır deyil. Hazırda hökumət bu sektora cəlb edilən investitorları bir mənbədən satılma metodu ilə müəyyənləşdirir, açıq və rəqabətli tenderlər keçirir.

2020-ci ilin dekabrından başlaraq azad olunmuş ərazilərdə 23 enerji obyektini tikilməsinə start verilib. 2021-ci ildə 4 kiçik SES-in və 9 rəqəmsal yarımstansiyanın açılışı olub, bundan başqa ümumi uzunluğu 365 km məsafədə iki dövrəli olmaqla 10 istiqamətdə yüksək gərginlikli 110 kilovoltluq elektrik verilişi xətti çəkilib.

Abzas.net saytının⁴¹ işğaldan azad edilmiş ərazilərdə enerji obyektlərinin tikintisi ilə bağlı araşdırması göstərir ki, bu işləri hansı şirkətlərin icra etməsi və onların hər birinin smeta dəyəri barədə məlumat açıqlanmır. Çünki hazırda “Azərenerji” sədri Balababa Rzayev dövlət sifarişlərini ailə şirkətlərinə həvalə edib.

“Azərenerji”nin saytında yerləşdirilən tender xəbərlərində⁴² qeyd olunur ki, Qarabağda sifariş olunan işlərlə bağlı “Gatdigital”, “Azconstruction”, “Electro Industries” MMC, “Bakelektro” ASC və GBS QSC qalib gəliblər. Araşdırmalar göstərir ki, GBS QSC-nin təsisçisi “Azərenerji”nin rəhbəri Balababa Rzayevin oğlu Fuad Rzayevdir. Fuad Rzayev şirkəti 2006-cı ildə 2010 manat nizamnamə kapitalı ilə yaradıb. Digər icraçı şirkət olan “Bakelektro” ASC-nin direktoru Balababa Rzayevin qardaşı Emin Rzayevdir. Bununla yanaşı, Kəlbəcər üzrə keçirilən tenderdə qalib olan “Farcon” MMC Balababa Rzayevin

³⁹ <https://toplum.tv/>

⁴⁰ <https://e-qanun.az/framework/47842>

⁴¹ <https://www.abzas.net/2022/03/qarabagda-gorduyu-isl%C9%99r%C9%99-ai%C9%99-s%C9%99rv%C9%99tini-artiran-az%C9%99renerji-s%C9%99dri-arasdirma/>

⁴² <http://www.azerenerji.gov.az/tenderannouncements>

kürəkəni Fərid Fərhadzadəyə məxsusdur. Şirkətin domeni onun adına qeydiyyatdan keçib. “Farcon” MMC-nin hüquqi ünvanı isə Balababa Rzayevin oğlunun yaratdığı GBS şirkətinin qeydiyyat ünvanı (Nərimanov rayonu, Ziya Bünyadov, ev 2071-ci məhəllə) ilə eynidir.

“Elektro Industries” 2018-ci ilin sentyabrında yenidən təsis edilib və bu şirkət İcbari Sığorta Bürosunun sədri Rəşad Əhmədovun qardaşı Aqşin Əhmədovun adına 2010-cu ildə yaradılıb. Şirkət elektrik xətlərinin çəkilişi ilə məşğuldur. “Electro Industries” şirkəti ilə demək olar ki, eyni vaxtda Rəşad Əhmədovun təsisçiliyi ilə “Azconstruction” QSC yaradılıb. “Azconstruction” QSC-nin ilk direktoru Aqşin Əhmədovun atası Bayram Əhmədov olub. O, həm də “Gatdigital” QSC-nin rəhbəridir.

“Azərenerji”nin “Ağdam-2” yarımstansiyasının tikintisi və elektrikquraşdırma işlərinin satın alınması üzrə tenderinin qalibi “Azconstruction” QSC olub.

2 iyun 2021-ci ildə elan edilmiş “Qarabağ REŞ” üzrə istifadə olunacaq müxtəlif növ naqıl və kabellərin satın alınması üzrə təkliflər sorğusu üsulu ilə keçirilən tenderdə “Gatdigital” QSC qalib elan edilib. “Azconstruction” kimi “Gatdigital” QSC-nin də hüquqi ünvanı Əhmədovların Bülbülə qəsəbəsindəki (Suraxanı rayonu, Məşədi Əzizbəyov, Bülbülə qəsəbəsi, ev 38) mənzilidir⁴³.

“Azərenerji”nin tender açıqlamasında qeyd olunur⁴⁴ ki, Qarabağda iş görmək üçün keçirilən tenderlərin qaliblərindən biri də “ATEF Şirkətlər Qrupu” MMC olub. Abzas.net saytı tərəfindən aparılan araşdırma⁴⁵ nəticəsində məlum olub ki, bu şirkətin 2022-ci ilin martına olan vergi borcu 3 milyon 228 min 889 manatdır. Hərçənd, dövlət satınalmalarının tənzimləyən qanunvericiliyə görə, tenderə qatılan iddiaçıların mühüm maliyyə və vergi öhdəlikləri olmamalıdır. Amma bu şirkət nəinki tenderə qatılıb, hətta qalib də gəlib.

3.2.3. Şəhərsalma üzrə

2022-ci ilin birinci rübünün yekunlarına həsr olunan müşavirədə İlham Əliyev deyib ki, Ağdam və Füzuli şəhərlərinin Baş planları təsdiqlənib və Baş planlar əsasında işlərə start verilib: “Artıq mən işlərin gedişatı ilə tanış olmuşam. Digər şəhərlərin Baş planlarının təsdiqlənməsi bu yaxınlarda öz həllini tapmalıdır. Şuşa, Cəbrayıl, Kəlbəcər, Zəngilan, Qubadlı şəhərlərinin, Hadrut və Suqovuşan qəsəbələrinin Baş planları hazırlanmalıdır.”⁴⁶

⁴³ <https://www.abzas.net/2022/03/qarabagda-gorduyu-isl%c9%99r1%c9%99-ail%c9%99-s%c9%99rv%c9%99tini-artiran-az%c9%99renerji-s%c9%99dri-arasdirma/>

⁴⁴ <http://www.azereenerji.gov.az/tenderannouncements>

⁴⁵ <https://azerforum.com/az/ishgaldan-azad-edilmish-erazilerde-enerji-obyektlerinin-tikintisi-ucun-kecirilen-tenderleri-kimler-ve-nece-qazanir-arasdirma>

⁴⁶ <https://president.az/az/articles/view/55780>

Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsinin Ərazi Tikinti-Planlaşdırma Mərkəzi⁴⁷ şəhərsalma əsaslandırılmasının hazırlanması işlərinin satın alınması ilə bağlı elan etdiyi 11 milyon 304 min manatlıq 22 açıq tenderə yekun vurub. Cədvəl 4-də həmin tenderlərin qalibləri və onlara ayrılmış vəsaitlərə dair məlumatlar təqdim olunur.

Cədvəl 4. Şəhərsalma əsaslandırılmasının hazırlanması işlərinin satın alınması ilə bağlı tenderlərə dair məlumat

Yaşayış məntəqəsinin adı	Tenderin qalibi	Ayrılmış vəsait
Füzuli rayonunun Dədəli kəndi	"BİMD" QSC	1,53 milyon manat
Füzuli rayonunun Pirəhmədli kəndi	"BİMD" QSC	
Kəlbəcər rayonunun Zallar kəndi	"BİMD" QSC	
Kəlbəcər rayonunun Yanşaq kəndi	"BİMD" QSC	
Kəlbəcər rayonunun Zar kəndi	"Bureau Mühit" MMC	4,366 milyon manat
Cəbrayıl rayonunun Xudafərin kəndi	"Bureau Mühit" MMC	
Laçın rayonunun Şəlvə kəndi	"Bureau Mühit" MMC	
Xocavənd rayonunun Tuğ kəndi	"REM Mimarlık Dekorasyon Restorasyon Proje ve Taahhüt Hizmetleri Limited" şirkətinin yerli filialı	848 min manat
Xocavənd rayonunun Hadrut qəsəbəsi	"REM Mimarlık Dekorasyon Restorasyon Proje ve Taahhüt Hizmetleri Limited" şirkətinin yerli filialı	
Laçın rayonunun Qorçu qəsəbəsi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	420 min manat
Ağdam rayonunun Xıdırlı kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	470 min manat
Ağdam rayonunun Kəngərli kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	325 min manat
Ağdam rayonunun Sarıçalı kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət	290 min manat

⁴⁷ <http://merkez.arxkom.gov.az/az>

	Baş Layihə İnstitutu	
Cəbrayıl rayonunun Şükürbəyli kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	378 min manat
Qubadlı rayonunun Zılanlı kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	335 min manat
Qubadlı rayonunun Xanlıq kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	380 min manat
Qubadlı rayonunun Mahruzlu kəndi	"Azərmemarlayihə" Dövlət Baş Layihə İnstitutu	360 min manat
Laçın rayonunun Güləbird kəndi	"Qala Group" MMC	295 min manat
Zəngilan rayonunun Məmmədbəyli kəndi	"Qala Group" MMC	340 min manat
Zəngilan rayonunun Cahangirbəyli kəndi	"Qala Group" MMC	330 min manat
Cəbrayıl rayonunun Horovlu kəndi	"Qala Group" MMC	387 min manat
Şuşa rayonunun Daşaltı kəndi	"Feniks-AA"	250 min manat
Cəmi:	11 milyon 304 min manat	

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə Ağdam, Zəngilan, Hadrut, Daşaltı məscidlərinin təməli qoyulub, təmir işlərinə start verilsə də, həmin obyektlərin tikinti-təmir işlərinin smeta dəyəri açıqlanmayıb. Bu işin sifarişçisi olan Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin saytında yalnız ümumi məlumat yerləşdirilib, layihələrin smeta dəyəri açıqlanmayıb.⁴⁸

Eyni zamanda, Təhsil Nazirliyinin açıqlamasına görə, Şuşa və Ağdam şəhərlərinin hər birində 960 şagird yerlik tam orta məktəblərin tikintisinə başlanılıb, Cəbrayıl şəhəri 960 şagird yerlik tam orta məktəbin layihə-smeta sənədləri hazırlanır.⁴⁹ Lakin bu layihələrin də smeta dəyəri və icraçıları barədə məlumat açıqlanmayıb.

Səhiyyə obyektlərinə gəlincə, İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyinin açıqlamasına görə⁵⁰, "Ağdam, Cəbrayıl, Kəlbəcər, Zəngilan və Qubadlıda modul tipli xəstəxanaların tikilməsi prosesi gedir. Bu rayonların hər birində gələcəkdə böyük

⁴⁸ <https://scwra.gov.az/az/view/news/10343/prezident-ilham-eliyev-agdam-zengilan-hadrut-dashalti-mescidlerinin-temeli-qoyulub-ve-temir-ishlerine-start>

⁴⁹ <https://apa.az/az/sosial/susa-agdam-ve-cebrayilda-960-yerlik-mekteb-tikilecek-687414>

⁵⁰ <https://xalqgazeti.com/mobile/az/news/95248>

xəstəxanalar tikiləcək, ancaq modul tipli xəstəxanalar müvəqqəti xəstəxana kimi istifadə olunacaq.” Lakin bu layihələrin də smeta dəyəri və icraçıları barədə məlumat verilmir.

Nəticə

Yekun olaraq onu qeyd etmək istərdik ki, Azərbaycanın dövlət büdcəsindən 2021-ci və 2022-ci illərdə azad olunan ərazilərin bərpasına müvafiq olaraq hər il 2,2 milyard manat vəsait ayrılıb. NK-nın 2021-ci ildəki fəaliyyətinə dair hesabatını parlamentə tədqim edən baş nazir Əli Əsədov bildirib⁵¹ ki, işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası və yenidən qurulması ilə bağlı 2021-ci ilin dövlət büdcəsindən ayrılmış 2,2 milyard manat vəsaitin 99.4 faizi hesabat dövründə istifadə olunub. Lakin “Azərbaycan Respublikası Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydalarına”⁵² görə, nəzərdə tutulan monitorinq və qiymətləndirmə hesabatlarına çıxış təmin edilmədiyindən adı sadalanan layihələrin icra keyfiyyəti barədə fikir irəli sürmək mümkün deyil.

“Büdcə sisetmi haqqında” və “Dövlət satınalmaları” haqqında qanunların tələblərinə əməl edilmədiyindən bu layihələrin çoxu bir mənbədən satınalma metodu ilə dost ölkələrdən olan xarici və siyasi elitaya məxsus olan yerli şirkətlər arasında bölüşdürülür, hətta tenderlər vasitəsilə icraçıya ötürülən layihələrin smeta dəyəri, icraçı şirkətlərə dair məlumatlar məxfi saxlanılır. Bu halda da haqlı olaraq ABŞ-ın Azərbaycandakı səfiri “əgər Azərbaycan ABŞ-ın daha çox şirkətinin investisiya qoymasında maraqlıdırsa, açıq tender keçirsin” tövsiyəsini verib.

Aparılmış tədqiqatlardan göründüyü kimi, bu tədqiqat hesabatında təhlil olunan istiqamətlər üzrə yalnız şəhərsalma və kəndlərin bərpasının layihələndirilməsi sahəsində dövlət sifarişlərinə dair maliyyə məlumatları açıqlanıb, digər istiqamətlər üzrə, xüsusilə də enerji və su infrastrukturunun yaradılması, eləcə də sosial obyektlərin tikintisinə dair layihələr və icraçı şirkətlər üzrə maliyyə məlumatları gizli saxlanılır, şəffafliq və hesabatlılıq tələbləri pozulur, bununla bağlı məsuliyyət daşıyan dövlət orqanları tərəfindən müvafiq addımlar atılmır. 2020-ci ildə dövlət büdcəsinin icrasına dair Hesablama Palatasının rəyində də qeyd olunan məsələ qeyri-konkret, ümumi şəkildə əhatə olunub: “Azad olunmuş ərazilərdə yolların və körpülərin bərpası böyük həcmdə resursların səfərbər edilməsini, texnika və işçi qüvvəsinin daha çox işğaldan azad edilmiş ərazilərdəki avtomobil yollarının bərpasına yönəldiləcəyini zəruru edir ki, bu da Dövlət Avtomobil Yolları Agentliyinin tabeli təşkilatları tərəfindən onların balansında olan və istismar olunan yolların işlək vəziyyətində

⁵¹ <https://meclis.gov.az/news.php?id=3199&lang=az>

⁵² <http://www.e-qanun.az/framework/19404>

saxlanılmasını təmin etmək üçün istismar və təmir işləri üzrə fəaliyyət planlarının tərtib edilməsini və icrasını, habelə mövcud resurslardan rəşional, səmərəli və qənaətlə istifadə edilməsini tələb edir”.

2020-ci ilin büdcəsinin icrasına dair hesabatda işə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə yenidənqurma və bərpa işlərinə dair qeyd olunur ki, 2020-ci ildə dövlət büdcəsindən Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş, habelə əvvəllər hərbi poliqon kimi istifadə olunmuş ərazilərin partlamamış hərbi sursat və minalardan təmizlənməsi işlərinin yerinə yetirilməsi üçün 7 milyon manat, şəhərsalma və arxitektura işləri üçün 1 milyon manat, bir sıra rayon və şəhərlər üzrə müfəssəl ərazi planlarının hazırlanması üçün 0,3 milyon manat vəsait sərf edilib.

İqtisadi Tədqiqatlar Mərkəzinin “Azərenerji” ASC və “Azərsu” ASC-yə göndərdiyi sorğulara cavab verilsə də, orda yalnız görülən işlərdən bəhs edilib, xərclənən vəsaitlərə dair məqsədli şəkildə heç bir maliyyə məlumatı açıqlanmayıb. Baxmayaraq ki, bununla bağlı hər iki dövlət şirkətinə ünvanlanmış sorğuda ayrıca olaraq layihələrin smeta dəyəri də soruşulub.

Yekun olaraq, onu qeyd etmək istərdik ki, işğaldan azad olunan ərazilərdə hava limanlarının və AAYDA tərəfindən həyata keçirilən avtomobil yollarının inşası, “Azərenerji” ASC və “Azərsu” ASC-nin icra etdikləri layihələrin dəyəri nə ayrı-ayrılıqda layihələr, nə illər və nə də rayonlar üzrə açıqlanır, bu barədə sifarişçi dövlət orqanlarına və icraçı şirkətlərə ünvanlanmış sorğular da cavabsız buraxılır. Bu layihələr tendersiz olaraq birbaşa icraçılara ötürüldüyündən dövlət satınalmalarının elektron resurslarında da onlar barədə maliyyə məlumatları yerləşdirilməyib. Beləliklə də, işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpasına ayrılan pullar şəffaflyq işığından məhrumdur.

İşğaldan azad edilmiş ərazilər xüsusi zona statusu ilə ictimai vəsaitlərin qapalı xərcləndiyi məkana çevrilir və bu sahədə şəffaflyq və hesabatlılyqla yanaşı ictimai iştirakçılıq da təmin olunmur. Təsadüfi deyil ki, Böyük Britaniyanın Azərbaycandakı fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri Ceyms Şarp “BBC Azərbaycan”a müsahibəsində⁵³ deyib ki, daha böyük sual qələbədən milli inkişafın təşviqində necə istifadə etməkdir: “Aydındır ki, ölkə miqyasında hamının, əhalinin bütün sektorlarının azad edilmiş ərazilərin bərpa olunmasında iştirak etməyə həvəsi var. Hökumətin bütün əhalini, cəmiyyətin bütün sektorlarının, QHT, media və müxalifətin milli bərpa proqramında iştirakına icazə verməsi və bunu bir imkan kimi görməyi təşviq etməsi zəruridir. Zənnimcə, bunlar qarşıda duran əsas məsələlərdir. Beləliklə, üzərində işlənəsi xeyli məsələlər var...”

⁵³ <https://azsiyaset.com/siyaset/4075-Britaniya-Qarabagda-choxterefli-sulhmeramlilarin-olmasini-isteyir-Sefir-Ceyms-Sharp.html>